

Enquête-instrument voor onderzoek naar uitbraken van door voedsel en water overgedragen ziekten

Richtsnoer

Aanbevolen bronvermelding: Europees Centrum voor ziektepreventie en -bestrijding. Enquête-instrument voor onderzoek naar uitbraken van door voedsel en water overgedragen ziekten - Richtsnoer [okt 2016], Stockholm, 2016.

© Europees Centrum voor ziektepreventie en -bestrijding, Stockholm, 2016

Inhoudsopgave

Achtergrond	3
Methodologie voor het ontwikkelen van het vragenregister	3
Richtsnoer.....	4
Gebruik van het vragenregister.....	4
Stap 1: Uitsluitingscriteria	4
Stap 2: Stel uw vragenlijst samen.....	5
Stap 3a: Een interviewer neemt de vragenlijst af	6
Stap 3b: Zelf in te vullen vragenlijsten	7

Achtergrond

Uitbraken van door voedsel en water overgedragen ziekten (FWD) in de lidstaten van de Europese Unie (EU) en de Europese Economische Ruimte (EEA) zijn belangrijke oorzaken van morbiditeit en economische schade omdat ze vaak optreden en incidenteel ernstig zijn. Het project "[Toolkit for investigation and response to Food and Waterborne Disease Outbreaks with an EU dimension](#)" van het Europees Centrum voor ziektepreventie en -bestrijding (ECDC), uitgevoerd door het Statens Serum Instituut (Kopenhagen, Denemarken) en het Noorse Instituut van Volksgezondheid (Oslo, Noorwegen), leidde in 2010 tot een reeks instrumenten ter ondersteuning van het onderzoek naar een Europese FWD-uitbraak. Tool 5 van deze toolkit was de eerste poging om uit een vragenpool enquêtesjablonen te ontwikkelen.

In februari 2015 organiseerde het ECDC een bijeenkomst van deskundigen om de verschillende praktijken voor het samenstellen en afnemen van vragenlijsten voor onderzoek naar uitbraken van door voedsel en water overgedragen ziekten in de lidstaten van de EU/EEA in kaart te brengen en mogelijke wegen ter ondersteuning van internationale en nationale uitbraakonderzoeken te inventariseren. Tijdens deze bijeenkomst werd benadrukt dat tool 5 van de toolkit dient te worden aangepast omdat deze te generiek geacht werd. Er werd voorgesteld een vragenregister (uitgebreide vragenpool) en enquêtesjablonen te ontwikkelen ter ondersteuning van het onderzoek naar FWD-uitbraken (verslag van de bijeenkomst op verzoek beschikbaar). Om aan dit voorstel gevolg te geven werd door het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM, Bilthoven, Nederland) het project "Enquête-instrument voor onderzoek naar FWD-uitbraken" geïnitieerd en uitgevoerd. De aangepaste tool is bedoeld als hulpmiddel bij het samenstellen van vragenlijsten voor descriptieve en analytische studies tijdens FWD-uitbraakonderzoeken op lokaal, regionaal, nationaal of internationaal niveau.

Methodologie voor het ontwikkelen van het vragenregister

Tool 5 van de "Toolkit for investigation and response to Food and Waterborne Disease Outbreaks with an EU dimension" werd als uitgangspunt genomen voor de samenstelling van het vragenregister. De leden van het [ECDC FWD-Network](#) werd per e-mail gevraagd vragenlijsten te delen die waren gebruikt tijdens onderzoeken naar door voedsel overgedragen uitbraken. Er werden 41 vragenlijsten uit 13 verschillende EU/EEA-lidstaten verzameld.

Ter aanvulling werd een ad-hoonderzoek op het internet uitgevoerd op zoek naar aanvullende hypothesevormende vragenlijsten voor FWD-uitbraken. Op de volgende websites werden vragenlijsten gevonden: De Centers for Disease Control and Prevention in de Verenigde Staten (één vragenlijst), de Oregon Health Authority en de Minnesota Department of Health in de Verenigde Staten (respectievelijk twee en één vragenlijsten), en [The International Outbreak Museum](#) (acht vragenlijsten). Daarnaast werden na rechtstreeks contact twee vragenlijsten aangeleverd door de auteurs van het artikel "Lessons learnt from a birthday party: A Bacillus cereus outbreak, Bari, Italië, januari 2012, Martinelli et al. *Annali dell'Instituto Superiore di Sanita*. 2013; 49(4):391-394".

De meeste verzamelde vragenlijsten waren in het Engels. Deze vragenlijsten werden vertaald met gebruikmaking van vertaalmachines en de kennis van deskundigen binnen het RIVM en het ECDC.

Het enquête-instrument voor onderzoek naar FWD-uitbraken bestaat uit 1) een leidraad met achtergrondinformatie, de methodologie en uitleg over het gebruik van het instrument, en 2) een vragenregister dat kan worden gebruikt om vragenlijsten voor onderzoek naar uitbraken samen te stellen.

Een voorlopige versie van de leidraad en het vragenregister werd voor commentaar gedeeld met het ECDC FWD-Network. Daarnaast werd op 9 september 2016 een bijeenkomst van deskundigen georganiseerd om de leidraad

en het vragenregister aan een kritische beoordeling te onderwerpen en mogelijke volgende stappen voor het project inzake het enquête-instrument voor onderzoek naar FWD-uitbraken te bepalen (verslag van de bijeenkomst op verzoek beschikbaar).

Het [levensmiddelenclassificatiesysteem](#) (Foodex2) van de Europese Autoriteit voor voedselveiligheid (EFSA) werd gebruikt om de volledigheid en eenduidigheid van de benamingen van de levensmiddelen die in het vragenregister zijn opgenomen, te garanderen. Door de benamingen van de levensmiddelen in het vragenregister af te stemmen op FoodEx2 is het mogelijk de voedselconsumptie van de gevallen te vergelijken met de verwachte voedselconsumptie in de respectieve EU-lidstaten op basis van [de uitgebreide Europese levensmiddelenconsumptiedatabank van de EFSA](#).

De kennisgevingen die werden verspreid via het [systeem voor snelle waarschuwingen inzake levensmiddelen en diervoeder](#) (RASFF) werden gebruikt om te controleren of alle levensmiddelen die besmet bleken te zijn in het vragenregister waren opgenomen.

Het vragenregister is verdeeld in 20 categorieën (bijv. reisgerelateerde vragen, vis en schelpdieren, melk en zuivelproducten). De meeste categorieën zijn onderverdeeld in subcategorieën om de identificatie van soorten vragen en levensmiddelen te vereenvoudigen. De opgenomen levensmiddelen zijn levensmiddelen die rauw of ongaar worden gegeten of gemanipuleerd, of waarvan de productie- of verhittingsprocessen gevoelig zijn voor besmetting. Landspecifieke levensmiddelen of gerechten werden niet in het vragenregister opgenomen.

Het vragenregister en derhalve ook de vragen zijn in de eerste plaats ontwikkeld voor de hypothese genererende fase van een uitbraak maar kunnen eenvoudig worden aangepast voor gebruik in analytische epidemiologische onderzoeken.

Richtsnoer

Gebruik van het vragenregister

Dit vragenregister is bedoeld voor gebruik door epidemiologen en deskundigen op het gebied van voedselveiligheid die FWD-uitbraken onderzoeken. Voor ieder onderzoek naar een uitbraak dient een passende reeks vragen te worden geselecteerd om een op het doel afgestemde vragenlijst te kunnen samenstellen. Vragen die niet in het vragenregister staan en die nodig zijn voor het doel van het onderzoek, dienen te worden toegevoegd door de deskundige die de vragenlijst ontwikkelt. Suggesties voor de toevoeging van vragen aan het vragenregister zijn welkom en kunnen per e-mail worden gestuurd naar FWD@ecdc.europa.eu.

Stap 1: Uitsluitingscriteria

Definieer voor ieder onderzoek uw uitsluitingscriteria en bepaal op basis van deze criteria welke vragen u helpen ondervraagden uit te sluiten (zie voorbeelden in tabel 1). Markeer deze vragen duidelijk zodat de interviewer eenvoudig kan vaststellen of het geval moet worden uitgesloten en het interview derhalve kan worden beëindigd.

Tabel 1: Voorbeelden van vragen die kunnen worden gebruikt als uitsluitingscriteria

Uitsluiting van	Hoofdstuk	Gestelde vraag	Sluit het geval bijvoorbeeld uit indien de ondervraagde antwoordt...
Reizigers in het buitenland tijdens onderzoek naar niet-reisgerelateerde uitbraken	3	Hebt u een ander land bezocht gedurende de zeven dagen voordat u ziek werd?	Ja, ik was gedurende die periode in het buitenland
Gevallen zonder symptomen	2	Wanneer had u de eerste symptomen?	Ik had geen symptomen
Secundaire gevallen	2	Heeft iemand in uw huishouden eerder vergelijkbare symptomen gehad?	Ja, mijn echtgenoot kreeg twee dagen eerder dan ik diarree.

Stap 2: Stel uw vragenlijst samen

Selecteer de vragen en de inleidende tekst die u nodig hebt afhankelijk van het pathogeen, het soort uitbraak en de wijze waarop de vragenlijst zal worden afgenomen.

Doorloop de vragenlijst en verwijder de vragen die u niet nodig hebt of kopieer en plak de vragen die u wilt gebruiken in een nieuw document.

Belangrijke opmerking: Wijzig of verwijder het unieke identificatienummer van de vragen en antwoorden (het cursieve nummer tussen haakjes achter de vraag/het antwoord, bijv. 0014a) niet voor internationale uitbraken. De identificatienummers maken het mogelijk eenvoudig een vergelijkende analyse uit te voeren van de resultaten van vragenlijsten die in verschillende talen zijn afgenomen.

Bijlage 1 hieronder bevat suggesties voor groepen vragen waarvoor opname in de vragenlijst zou kunnen worden overwogen op basis van de vermoedelijke of vastgestelde verwekker. Bijlage 1 werd samengesteld op basis van de kennisgevingen afkomstig uit het systeem voor snelle waarschuwingen inzake levensmiddelen en diervoeder (RASFF) en recente collegiaal getoetste artikelen, maar er werd ook gekeken naar feedback van deskundigen die betrokken zijn bij de ontwikkeling van het instrument. Bijlage 1 is niet uitputtend.

De inleidende tekst is bedoeld om de ondervraagde tijdens de vragenlijst te begeleiden. De inleiding wordt altijd in twee versies verstrekt: één voor interviews die telefonisch of persoonlijk door een interviewer worden afgenomen en één voor zelf in te vullen vragenlijsten. Wanneer de vragenlijst door een interviewer wordt afgenomen, dient hij/zij de geselecteerde tekst voor te lezen als inleiding van ieder blok met vragen. De inleidende tekst wordt vetgedrukt weergegeven in een groen vlak, zoals hieronder:

Interviewer: We gaan nu verder met vragen over uw recente maagdarmaandoening.

Zelf in te vullen: De volgende vragen gaan over uw recente maagdarmaandoening.

Wanneer een specifiek antwoordtype of -formaat wordt verwacht, wordt tussen haakjes en *cursief gedrukt* een suggestie gegeven (bijv. *(dd/mm/jaar)*).

Pas de enquête aan

Indien levensmiddelen of vragen in dit vragenregister ontbreken, kunt u deze aan uw eigen vragenlijst toevoegen en feedback doorgeven aan het ECDC zodat de onlineversie van het vragenregister kan worden bijgewerkt.

Voor een breed scala aan vragen zijn de antwoordopties "ja/nee/onbekend". Een mogelijk alternatief hiervoor is "ja/waarschijnlijk wel/waarschijnlijk niet/nee", waarmee het antwoord "onbekend" kan worden vermeden en rekening kan worden gehouden met de eetgewoonten. Indien u dit alternatief wilt gebruiken, vervangt u deze antwoordopties in de hele vragenlijst.

Geef uw referentieperiode aan en vul de vragenlijst vooraf in

De referentieperiode is de periode waarover informatie van de ondervraagde wordt verzameld. De referentieperiode wordt meestal uitgedrukt in een aantal dagen of weken en is gebaseerd op de incubatieperiode van de (vermoedelijke) verwekker van de uitbraak. In bijlage 1 vindt u voorgestelde referentieperiodes. Vervang de [T] in de hele vragenlijst door de voor het onderzoek afgesproken referentieperiode.

Voordat u met de interviews begint, vult u in het gedeelte met de "vooraf in te vullen vragen" in hoofdstuk 1 de informatie over de uitbraak waarover u al beschikt in alsook alle informatie die relevant is voor de gevallen. Vervolgens kunt u de antwoorden, waar nodig, bevestigen tijdens het interview.

Vul alle geel gemarkeerde velden met vierkante haken [] in. Met [land] wordt bijvoorbeeld bedoeld dat u de naam van het land moet invoeren. Om het lezen van de vragenlijst tijdens de interviews te vereenvoudigen verwijdert u de gemarkeerde tekst en de vierkante haken.

Bepaal of u een voedingsdagboek (hoofdstuk 19) wilt opnemen en voltooi de vragenlijst

Gebruik het voedingsdagboek in hoofdstuk 19 voor ziekten met een korte incubatieperiode. Het voedingsdagboek kan het beste worden gebruikt voor de drie dagen vóór het begin van de ziekte. Deze periode kan tot maximaal zeven dagen worden verlengd, aangezien het begin van de ziekte vaak al enkele weken geleden is wanneer de interviews plaatsvinden.

Tot slot noteert u een datum en/of versienummer op de vragenlijst zodat u mogelijke wijzigingen in de vragenlijsten in de loop van de uitbraak kunt volgen.

Stap 3a: Een interviewer neemt de vragenlijst af

Interviewers dienen bekend te zijn met de inhoud van de vragenlijst voordat ze met de interviews beginnen en zijn idealiter getraind in het afnemen van interviews. Vragen of twijfel over bepaalde vragen of onderdelen van de vragenlijsten moeten vóór aanvang van het interview worden besproken.

Benaderingsprocedure voor interviewers

- Lees de vragenlijst en de inleiding. Vraag de coördinator van het uitbraakonderzoek om verduidelijking wanneer iets onduidelijk voor u is.
- Controleer of u beschikt over alle informatie en materialen die u nodig hebt om het geval op te bellen. Wees erop bedacht dat u de inleiding en de vragen dient te herformuleren indien u niet bijvoorbeeld de echtgeno(o)t(e) of een ouder namens het geval ondervraagt.
- Bel de te ondervragen persoon op. Gebruik de tekst die in het vragenregister wordt voorgesteld om uzelf voor te stellen en uit te leggen waarom u belt.
- Neem het interview af wanneer hiervoor toestemming wordt gegeven.

Tips en trucs

- Geef geen bijzonderheden over de uitbraak (met name over mogelijke dragers) totdat het interview is afgelopen. "Ik wil uw antwoorden niet beïnvloeden. Zullen we daarom eerst de vragenlijst doornemen? Dan zal ik daarna uw vragen beantwoorden."
- Gebruik een kalender om te bepalen over welke periode vóór het begin van de ziekte u vragen gaat stellen (referentieperiode). Noem de begin- en einddatum en ook de dagen van de week (bijv. donderdag 7 juli t/m woensdag 13 juli).
- Bedenk dat het gebruik van bijvoorbeeld "07.00 uur" en "19.00 uur" verwarrend kan zijn. U kunt beter "zeven uur 's ochtends" of "zeven uur 's avonds" zeggen.
- Stel de ondervraagde voor een kalender te gebruiken om de data vast te stellen.
- Benadruk dat u ook wilt noteren waarvan de ondervraagde slechts heeft geproefd, ook al heeft hij of zij maar enkele hapjes genomen. Sommige mensen beschouwen dat namelijk niet als "eten".
- Indien een ouder of voogd namens een kind vragen beantwoordt, dient u de ondervraagde er regelmatig aan te herinneren dat de antwoorden namens het kind moeten worden gegeven.
- Indien de respondent ja antwoordt bij een van de levensmiddelen in de lijst, dient u de uitgebreidere vragen over dat levensmiddel te stellen.
- Bij de meeste vragen staat de antwoordoptie "onbekend" of "Weet niet/Vergeet". Vooral bij lange referentieperiodes en wanneer (in plaats van het geval zelf) familieleden worden ondervraagd, is deze optie noodzakelijk. Dring echter altijd eerst aan op een ja of nee als antwoord.

Stap 3b: Zelf in te vullen vragenlijsten

Het geval wordt per post of e-mail benaderd met de vragenlijst. Dit betekent dat de vragenlijst en de begeleidende brief/e-mail duidelijk en volledig moet zijn. Overweeg een telefoonnummer op te geven zodat gevallen u kunnen bellen met mogelijke vragen. Het begeleidend schrijven bevat een inleiding bij het uitbraakonderzoek en bij de vragenlijst. Er kunnen ook tips worden gegeven voor het beantwoorden van de vragenlijst (zie bovenstaande voorbeelden).

Bijlage 1. Voorgestelde referentieperioden en groepen vragen die in overweging kunnen worden genomen bij het samenstellen van een hypothesevormende vragenlijst voor het vermoedelijke/bevestigde pathogeen

	Salm	Campy	Shig	STEC	LM	BC	SA	NoV	HAV	HEV	Crypto	Giardia
Referentieperiode	7 d	7 d	7 d	7 d	4 w	1 d	1 d	3 d	6 w	6 w	12 d	14 d
Algemene en demografische vragen	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Ziektegerelateerde vragen	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Reisgerelateerde vragen	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Eetgewoonten, allergieën en dieet	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Winkels, restaurants en overige plaatsen waar kan worden gegeten	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Groenten en groenteproducten	X	X	X	X	X	X	X	X	X		X	X
Fruit en fruitproducten	X	X	X	X	X	X		X	X		X	X
Noten en zaden	X											
"Superfoods"	X								X			
Vlees en vleesproducten	X	X	X	X	X	X	X			X	X	
Vis en schelpdieren	X		X		X	X	X	X	X	X		
Melk en zuivelproducten	X	X	X	X	X	X	X		X		X	
Eieren en eiproducten	X	X			X	X	X					
Andere levensmiddelen	X				X	X	X		X		X	
Levensmiddelen voor jonge kinderen	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Water en dranken op waterbasis	X	X	X	X		X		X	X	X	X	X
Contact met dieren	X	X		X			X			X	X	
Voedingsdagboek	X	X	X	X		X	X	X				X
Afsluitende vragen	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Referenties	[1], RASFF	[2], RASFF	[3], RASFF	[4], RASFF	[5], RASFF	[6], RASFF	[7], RASFF	[8], RASFF	[8], RASFF	[8]	[9, 10]	[10]

Salm = *Salmonella*; Campy = *Campylobacter*; Shig = *Shigella*; STEC = shigatoxine-producerende *Escherichia coli*; LM = *Listeria monocytogenes*; BC = *Bacillus cereus*; SA = *Staphylococcus aureus*; NoV = norovirus; HAV = hepatitis A virus; HEV = hepatitis E virus; Crypto = *Cryptosporidium*; Giardia = *Giardia lamblia*.

- (1) **Silva C, Calva E, Maloy S.** One Health and Food-Borne Disease: Salmonella Transmission between Humans, Animals, and Plants. 2014; **2**: OH-0020-2013.
- (2) **Klein G, ed.** *Campylobacter*. Features, detection, and prevention of foodborne disease. 1st ed. Amsterdam: Academic Press/Elsevier inc., 2017: 160.
- (3) **Berger S.** *Shigellosis: Global Status*. 2016 edition ed. Los Angeles, California, USA: Gideon Informatics, 2016.
- (4) **Rivas M, et al.** Risk Factors for Shiga Toxin-Producing *Escherichia coli*-Associated Human Diseases. *Microbiology spectrum* 2014; **2**.
- (5) **Lomonaco S, Nucera D, Filipello V.** The evolution and epidemiology of *Listeria monocytogenes* in Europe and the United States. *Infection, genetics and evolution : journal of molecular epidemiology and evolutionary genetics in infectious diseases* 2015; **35**: 172-183.
- (6) **Tewari A, Abdullah S.** *Bacillus cereus* food poisoning: international and Indian perspective. 2015; **52**: 2500-2511.
- (7) **Kadariya J, Smith TC, Thapaliya D.** *Staphylococcus aureus* and staphylococcal food-borne disease: an ongoing challenge in public health. 2014; **2014**: 827965.
- (8) **Todd ECD, Greig JD.** Viruses of foodborne origin: A review. 2015; **7**: 25-45.
- (9) **Robertson LJ, Chalmers RM.** Foodborne cryptosporidiosis: is there really more in Nordic countries? 2013; **29**: 3-9.

(10) **Dixon BR.** Parasitic illnesses associated with the consumption of fresh produce - an emerging issue in developed countries *Current Opinion in Food Science* 2016; **8**: 104-109.**Ann**